

Työreformilla työ kannattamaan

MATTI VANHANEN

Kansanedustaja

1. Johdanto

Viiden vuoden nopeasta talouskasvusta huolimatta Suomessa on edelleen lähes 600.000 työttöntä. Julkisen talouden ongelmat, verotuksen korkeus, työssä uupuminen ja kansan sosiaalinen kahtiajako ovat kaikki seurausta tästä. Ongelman on uskottu hoituvan vakaalla talouskasvulla, mutta näin ei ole käynyt. On itsensä pettämistä uskoa, että tekemättä mitään asia ratkeaisi.

Suomi on onnistunut teollisuuden pohjan laajentamisessa. Korkea koulutustaso ja satsaaminen uuteen tekniikkaan ovat 1990-luvulla nopeassa tahdissa muuttaneet Suomen teollista pohjaa entistä monipuolisemmaksi. Jatkossakin suomalainen konsepti menestyäksemme kansakuntana on panostaminen koulutukseen ja teknologiseen kehitystyöhön. Meidän on oltava monella alalla maailman kärkeä. Osaamiseen perustuva strategia ei kuitenkaan tuo työtä kaikille. Mikäli työn ja pääoman keskinäistä hintasuhdetta ei kyetä muuttamaan lähemmäksi täystyöllisyystasapainoa, uhkaavat vähäisen ammattitaidon omaavat työntekijät jatkossakin jäädä työelämän ulkopuolelle. Nykyi-

sin työ on mm. korkean verokiilan vuoksi niin kalliisti hinnoiteltu tuotantotekijä pääomahyödykkeisiin verrattuna, että huomattava osa työikäisistä ei löydä itselleen sijaa työmarkkinoilta. Automaatio, itsepalvelu ja myös työn liiputus ulkomaille ovat syrjäyttäneet suomalaista työtä.

On luonnollista, että tuotannon tehostuminen syö työpaikkoja ja niiden korvaaminen uudella työllä edellyttää jatkuvaa talouskasvua. Tämän vuosikymmenen loppupuoliskon kokemusten valossa voi epäillä, onko edes 3 %:n BKT:n vuotuinen kasvu riittänyt korvaamaan menetettyjä työpaikkoja. Ydinkysymys onkin, millä saamme tätä yhtälöä helpotettua siten, että tunnustavasti alemmallakin talouskasvulla työllisyys voisi parantua. Siihen on muualla maailmassa kyetty, miksei myös meillä.

2. Muutoksia sosiaaliturvaan ja verotukseen

Keskustan työreformi on laaja uudistuskokonaisuus työn antamisen ja työn tekemisen ehtojen parantamiseksi. Muutoksia tarvitaan sosiaaliturvassa, sen rahoituksessa, verotuksessa ja työ-

markkinoiden pelisäännöissä. Samoin työn antamisen byrokratiaa on karsittava ja elinkeinopolitiikassa on suositettava pienyrittämistä ja palveluyrittämistä erityisesti. Uudistuksia tarvitaan, jotta työn antaja ja työtä tarvitseva työtön voisivat paremmin kohdata työmarkkinoilla.

Työreformilla pyritään parantamaan työn kilpailukykyä suhteessa pääomaan, automaatioon ja itsepalveluun. 1990-luvun alussa käynnistetyin vientivetoisen kasvun strategian jälkeen tarvitaan sen täydennykseksi palveluvaltaisen Suomen rakentamista tavalla, joka palauttaa työn piiriin nekin, jotka eivät täytä nykyisiä työvoiman kysynnän vaatimuksia. Vähemmän osaavat tai ikääntyneet kansalaiset syrjäytyvät nyt helposti pitkäaikaistyöttömiksi, eläkeputkiin ja kurssikierteeseen. Heidän saamisensa takaisin työelämään helpottaisi muiden verorasitusta ja työuupumista.

Sova-maksujen porrastus palkan mukaan

Työn kilpailukykyä ei Suomessa voi palauttaa vähimmäispalkkoja laskemalla vaan työvaltaisten alojen kustannuksia on alennettava työn sivukuluja laskemalla. Työreformissa Keskusta esittää, että sivukulut porrastettaisiin palkan suuruuden mukaan, niin että matalimmissa palkoissa kuluja leikattaisiin lähes 20 %-yksiköllä ja kevennys laskisi liukuen siten, että noin 10000 markan kuukausipalkan kohdalla alennus kuivuisi nolnaan. Vuodelle 1999 tehtyjen arvioidemme mukaan eri kokoisten alennusten piiriin tulisi noin puoli miljoonaa henkilöä ja alennus maksaisi julkiselle sektorille noin 2,9 mrd markkaa. Kevennyksen rahoitus hoidettaisiin käyttämällä nykyiseen yrityskoon mukaan tapahtuvaan porrastukseen käytetyt 2,3 mrd markkaa uuteen porrastusmalliin ja lisäksi otettaisiin 600 miljoonaa markkaa työllistämistuista. Tämä on perusteltua, koska tuki-

työllistäminen on ollut tehotonta uusien pysyvien työpaikkojen luomiseen ja vääristänyt kilpailua. Nettomääräisesti laskien tämä uusi porrastus voisi luoda noin 20 000 uutta työpaikkaa. Työpaikkojen lisäys olisi näin merkittävä, koska työnantajamaksujen alennus kohdistuisi tehokkaasti vähiten koulutusta saaneisiin pienipalkkaisiin henkilöihin, joiden työttömyysriski on muutoin hyvin suuri. Tietojemme mukaan ainakin viisi EU:n jäsenmaata on jo omaksunut tämänsuuntaisen porrastustavan. Kaikkialla on tavoitteena ollut työllisyyden parantaminen.

Yritysten kustannusten keventäminen erityisesti palvelualoilla johtaisi kilpailun myötä palvelujen myyntihinnan alenemiseen ja sitä kautta niiden kysynnän kasvuun. Myös arvonnalisäveron alentaminen työvaltaisimmilla palvelualoilla johtaisi samaan lopputulokseen. Se onkin välttämätön edellytys sille, että yritys ottaa uusia työntekijöitä.

Sosiaaliturvan ja verotuksen uudistaminen¹

Erityisesti pienipalkkaisilla aloilla kysymys kannustavuudesta nousee työn vastaanottamisen kannalta tärkeäksi. Siksi tarvitaan toimia, joilla työttömyysturvan, sosiaalisten tulonsiirtojen ja palkan verotuksen puolella saadaan aikaan kokonaisuus, joka houkuttelee työn tekemiseen. Keskusta ajaakin seuraavia sosiaaliturvaan ja verotukseen liittyviä uudistuksia:

- (1) Työttömyysturvan uudistus, jonka tavoitteena on parantaa kansalaisten yhdenvertaisuutta, rahoituksen läpinäkyvyyttä ja rahoituksen kestävyyttä erilaisissa suhdanteissa. Näihin haasteisiin vastaisi parhaiten yleinen eli pakollinen työttömyys-

¹ Uudistusehdotuksista tarkemmin, ks. <http://www.keskusta.fi>.

vakuutus nykyisen vapaaehtoisien sijaan. Kaikki työikäiset olisivat yhtäläisin perustein järjestelmässä mukana. Etuuksissa olisi vähimmäisturva- ja ansio-osuus, joista edellisen rahoituksesta vastaisi valtio ja jälkimmäisestä jokainen vakuutettu ja työnantaja. Turvan maksamisesta voisivat huolehtia työttömyyskassat. Koska vakuutuksesta saavat etuudet kattaisivat myös koulutusajan turvaa, voisi vakuutusmaksu olla jopa nykyistä korkeampikin. Keskustan työttömyysturvamalli helpottaisi työttömän opiskelua, lyhyidenkin työsuhteiden vastaanottamista sekä työttömästä yrittäjäksi tai erilaisiin toimeksiantotehtäviin siirtymistä.

- (2) Perusturvaa on uudistettava perustulon hengessä tavoitteena yksinkertaistaa ja vahvistaa perusturvaa ja tuoda siihen ns. yhden luukun ajattelua sekä laajentaa työn käsitettä. Erityisen tärkeää olisi helpottaa sosiaaliturvan etuuksien ja pienten työtulojen yhteensovittamista niin, että työn tekeminen, yritteliäisyys ja opiskelu kannattavat aina passiivisuutta paremmin.
- (3) Tuloverotuksessa kevennysten painopiste on asetettava pieni- ja keskituloiisiin. Erityisesti verotus ja perusturva on sovittava yhteen niin, että turhalla tukiluukuilla juoksemiselta vältytään. Lipposen hallituksen veronkevennysvarat ovat kuluneet tasaisella prosenttikevennyksellä kaikille tuloryhmillä siten, että suurituloiset ovat saaneet merkittävästi suurimmat kevennykset. Kohdennettua työllisyyden parantamista ei näillä kevennyksillä ole tavoiteltu.

Työn kilpailukyvyyn parantamiseen liittyvät myös toimet, joilla työn teettämiseen liittyvää byrokratiaa kevennetään. Lisäksi työelämän pelisääntöjä on kehitettävä siten, että työtä

teettävä yritys pärjäisi siinä missä automaatiota tai itsepalvelua hyödyntäväkin pärjää. Yrittäjyyden byrokraattisten esteiden poistamiseksi Keskusta esittää mm. että:

- jokaisen työnantajan on voitava hoitaa maksuvelvoitteensa yhdellä kortilla;
- lupa- ja ilmoitusmenettelyä on karsittava. Mm. Tilastokeskus ja verottaja keräävät samoja tietoja. Yrittäjältä koottavan tiedon merkitys on usein epäselvä ja viranomaiset teettävät yrittäjällä vastikkeetonta työtä;
- tiedonantovelvollisuus pitää olla vain kerran yhdelle viranomaiselle ja sähköistä tiedonsiirtoa on lisättävä;
- on luotava uusi pienyhtiömalli tai uudistettava kirjanpito-, yhteisö- ja verolainsäädäntö pienyritysten ehdoilla;
- työ- ja elinkeinokeskuksista on kehitettävä pienyrittäjien tukemis- ja opastuskeskuksia yhdessä alueen yliopistojen, korkeakoulujen ja ammattikorkeakoulujen kesken;
- tutkimuksen ja tuotekehittelyn ohella tarvitaan tukea kansainvälisen markkinoinnin osaamiseen ja uusien ideoiden tuotteistamiseen. Seuraavan hallituksen ohjelmaan onkin otettava suunnitelma TEKESiin verrattavasta markkinoinnin ja tuotteistamisen kehitysverkosta.

3. Paikallisen sopimisen helpottaminen

Keskustan esityksistä ovat suurinta huomiota ja eniten ärtymystä herättäneet esitykset paikallisen sopimisen lisäämiseksi. Ehdotetut muutokset työmarkkinoiden toimintatapoihin eivät ole itsetarkoitus vaan muutoksia tarvitaan yritysten toimintaympäristön muuttuessa. Kansainvälistyminen, talouden integraatio ja siirtyminen yhteiseen valuuttaan merkitsevät muutosta, jossa kilpailu ulottuu laajempaan ja kattavampaan

kuin koskaan ennen yritystasolle saakka. Silmiinpistävää on se, että suuret yritykset ulkoistavat yhä enemmän toimintojaan alihankintoina. Samalla tilauskantaan ja kilpailutilanteen muutoksiin sisältyvää riskiä siirretään pienemmille alihankintayrityksille ja vastuu ja kyky joustaa siirtyvät alihankintayrityksille. Muutos koskee sekä tavaratuotantoa että palveluja. Muutos tarjoaa osaamisestaan ja kilpailukyvyttään huolehtivalle yhteiskunnalle mahdollisuudet tehdä työtä ja luoda työllä hyvinvointia itselleen. Siksi integraation syveneminen on meille suuri mahdollisuus, mutta mahdollisuuden hyödyntäminen edellyttää kilpailukykyä ja joustavuutta.

Jokainen yritys ja työpaikka vastaavat viimekädessä itse kilpailukyvyttään. Ongelmien koittaessa muut eivät tule apuun ja siksi myös yritystasolle on annettava toimintamahdollisuudet huolehtia kilpailukyvyttään. Yli puolet teollisuutemme tilauskannasta on alle kahden kuukauden mittaista. Palvelualoilla taas vuosi-, viikko- ja jopa vuorokausivaihtelut työmäärässä vaihtelevat ala- ja yrityskohtaisesti paljon. Tämän vuoksi monella alalla tarvitaan kaava- maisten valtakunnallisten ratkaisujen sijasta paljon yrityskohtaisia järjestelymahdollisuuksia. Erityisesti pienimmät yritykset elävät tilaustensa kanssa koko ajan kädestä suuhun. Tämä todellisuus ei kuitenkaan tunnu välittyvän työmarkkinaosapuolten keskusjärjestöihin Hakaniemeen ja Etelärantaan. Silti yrityksissä niin yrittäjän kuin työntekijöidenkin toimeentulo on kiinni siitä, että töitä tehdään silloin kun niitä on.

Epätyyppillisyydestä vastaus jäykkyyteen

Kun olemassaolevat työelämän järjestelyt eivät ole antaneet kylliksi tilaa paikalliselle harkinnalle on tähän käytännön elämässä vastattu mitä

erilaisimmilla epätyyppillisen työn muodoilla: perinteistä palkkatyötä on yhtiöitetty, määräaikaisuudesta on tullut poikkeuksen sijasta sääntö, pätkätyöt rehottavat ja taitaapa harmaa talouskin kertoa epärehellisyyden rinnalla jotakin näistä vaikeuksista. Lisäksi itsepalvelua ja automaatiota lisätään tendenssinomaisesti työvoimaa syrjäyttämään. Professori *J.P. Roos* arvioi marraskuun lopulla Helsingin Sanomissa, että »useimmilla työpaikoilla ollaan jo nyt tilanteessa jossa työehtosopimusten ohella on sovittu enemmän tai vähemmän epämääräisesti paikallisista työehdoista». Hän peräänkuuluttikin tämän tosiasiallisen tilanteen laillistamista.

Paikallista sopimista on ryhdytty lisäämään, mutta se on tapahtunut jokaisella alalla omilla säännöillään tai jopa laittomasti. Paikallinen sopiminen saa nykyään kelpuutuksensa jokaisen alan omasta työehtosopimuksesta, jossa määritellään, mistä asioista saa paikallisesti sopia toisin jopa lain normit alittaen. Sopimisoikeus näissäkin tapauksissa on annettu vain järjestäytyneille työnantajille. Kymmenet tuhannet pk-yritykset eivät ole näiden oikeuksien piirissä. Ainoastaan työaikalaki antaa joitakin mahdollisuuksia kaikille työpaikoille.

Keskustan vastaus: paikallista järkeä käytettävä

Keskusta ajaa työreformilla paikallisen sopimisen lisäämistä siten, että oikeus ja mahdollisuus siihen kuuluisi kaikille työntekijöille ja työnantajille. Tämä oikeus pitää antaa lakisäätteisesti kaikille, eikä vain työehtosopimuskohtaisesti järjestäytyneille. Keskustalla ei ole puolueena ehdotonta kantaa siihen, mistä työelämän minorneista on säädettävä lailla ja mitkä asiat on pidettävä työehtosopimusten piirissä. Molempiin olisi kuitenkin paikallisesti haettavissa poikkeuksia. Kuitenkin mm. työsuojelu ja työ-

terveys tai alakohtainen minimipalkka ovat luonteeltaan esimerkkejä asioista, joihin paikallista sopimista ei tule ulottaa.

Keskustan mallissa yleissitovuus saisi uuden sisällön: valtakunnallinen työehtosopimus on työelämässä lähtökohta, mutta siihen voidaan paikallisista tarpeista tehdä yhdessä sopimalla muutos. Ellei paikallista sopua löydy, on noudatettava työehtosopimusta. Se on työntekijöiden turva riitatilanteissa. Keskustan mallia on vastustettu pelottelemalla isäntävallasta. Tästä vaaraa ei ole. Työnantajalle on tärkeintä pitää työyhteisön henki hyvänä ja pitää asiansa osaava työntekijäkunta itsellään. Moni hakisi joustoja työn järjestelyihin juuri siksi, että yritys säilyttäisi toimintakykynsä ja osaamisensa myös ongelmien kohdatessa. Näin Keskustan malli täydentäisi nykyistä järjestelmää. Yleissitovuuden piirissä toimivia uudistus ei itseasiassa koskisi mitenkään, jos osapuolet haluavat jatkaa nykyistä järjestelmää.

Perinteisessä jäykässä työmarkkinamallissa lomautukset ja irtisanomiset ovat olleet aivan liian usein ainoa jousto- ja reagointitapa. Se on johtanut vaikeuksiin sekä yrityksen että työntekijät. Varsinkin työajoista sopimisen tarve on tärkeä ja juuri yritystasolla sen tarve parhaiten tunnetaan. Keskusta ei halua yleistä työajan lyhentämisestä vaan korostaa yksilöllisten ja yrityskohtaisten tarpeiden tyydyttämistä.

Sopiminen on sopimista eikä määräämistä

Jotta yrityksessä syntyisi molemminpuolinen tahto paikallisen sopimusvapauden käyttämiseen, on työnantajan huolehdittava nykyistä paremmin ajankohtaisten yritystä koskevien tietojen välittämisestä työntekijöille. Tätäkin veloitetta ja työntekijöiden oikeutta tietojen saamiseen voitaisiin uudistuksen yhteydessä vahvistaa. Paikallinen neuvottelu työpaikalla hoidet-

taisiin työnantajan – ja työntekijöiden luottamusmiehen kesken tai ellei häntä ole valittu – yhdessä koko henkilöstön tai henkilöstöryhmän kanssa. Tällöin sopimuksen syntyyn tarvittaisiin jokaisen myötävaikutusta. Edellä lausutusta kannanotosta huolimatta monet ovat työreformia kritisoidessa keskustelussa väittäneet Keskustan ajavan yksilösopimusten tietä, mikä ei kuitenkaan pidä paikkaansa.

4. Uuteen palkkausjärjestelmään

Myös palkanmuodostuksessa on yrityskohtaista harkintavaltaa lisättävä. Keskusta katsoo, että palkkausjärjestelmien on kehityttävä suuntaan, jossa alakohtaisen peruspalkan lisäksi yrityksen kannattavuuteen sidottu osa ja henkilökohtaiseen osaamiseen ja kokemukseen liittyvä osa saavat nykyistä enemmän merkitystä. Keskusta on avoin myös henkilöstörahojen kehittämiseksi. Keskustan mielestä Suomen on menestyttävä kansainvälisillä markkinoilla osaamisellaan ja osaamiseen kuuluu hyvä palkka. Palkkojen alentaminen ei kuulu työreformin sisältöön vaan sellaisen paikallisen järjen käyttämisen mahdollisuus, joka rohkaisisi yrittäjiä työllistämään epävarmallakin tilauskannalla väkeä töihin ylitöiden teettämisen tai urakasta kieltäytymisen sijasta.

Yrityksissä on hyvän työilmapiirin kehittämiseksi kehitettävä kannustavia johtamisjärjestelmiä ja yhteistoimintaa, sukupuolten keskinäistä tasa-arvoa on vaalittava henkilöstöpolitiikassa ja henkilökunnan jatkuvaan kouluttamiseen on panostettava.

Keskustan mallin toteuttaminen merkitsee sitä, että myös ammattiyhdistystoiminnassa painopisteen ja aktiivisuuden on siirryttävä paikalliselle tasolle. Kun meillä on vuosikymmenten mittaan totuttu ajatukseen, jonka mukaan valtakunnallinen työehtosopimus antaa työntekijälle

turvan, kannattaa realistisesti tunnustaa nyt se, että nämä sopimukset eivät antaneet turvaa 1990-luvun alun lamavuosina vaan suuri osa kansasta on joutunut kokemaan lomautuksia ja työttömyyttä ja yli puoli miljoonaa ihmistä on edelleen joko työttömänä tai työttömyyteen yhdistettyjen tukijärjestelmien piirissä. Nykyinen järjestelmä on saattanut jopa muodostua esteeksi työllistämiseksi.

Muutokset ovat välttämättömiä

Työelämä tarvitsee turvan palauttamista. Ihmisten on uskallettava taas luottaa työn kautta saatavan toimeentulonsa pysyvyyteen. Kuluttajien luottamus omaan toimeentuloonsa on kansantalouden menestyksen avainehtoja. Mutta tämä turva ja luottamus on uusissa olosuhteissa haettava oman työyhteisön menestyksestä huolehtimalla. Tällaisessa yhteistyössä ay-toiminta ja yrittäjäyys

eivät ole toistensa vastapoleja vaan yhteistyökumppaneita. Yrityksen menestys on ainoa toimiva turva työntekijälle ja se on ainoa todellinen keino myös työpaikkojen lisäämiseksi.

Suomessa pidetään mielellään juhlapuheita siitä, että pienyritykset ovat avain työllisyyden parantamisessa. Mutta miksi tätä ei tunnusteta käytännössä? Miksi 100 000 yritystä on pidetty paikallisen sopimisen ulkopuolella?

Työreformista on monien tahojen helppo löytää yksityiskohtia, joita he eivät hyväksy. Pudottamalla uudistusohjelmasta pala palalta jokainen osa pois ei uudistuksia kuitenkaan synny. Ilman rakenteellisia uudistuksia taas rakenteellinen työttömyys ei alene. Petämme vain itseämme, elleimme tunnusta rakenteellisten uudistusten tarvetta. Jokaisen työttömyysprosentin takana on pelko muutoksia ja uudistuksia kohtaan.